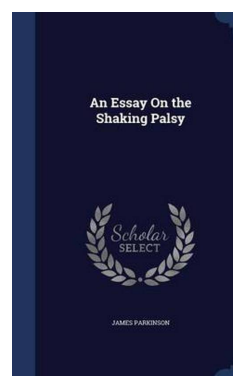

Geschiedenis

- 12e eeuw v.C al gesignaleerd
- 1817 publicatie James Parkinson
- 1861 Charcot → ziekte van Parkinson
- 1960 ontdekking dat parkinsonpatiënt minder dopamine produceert
- 1967 Levodopa wordt geproduceerd
- Sinds 1980 steeds meer medicijnen

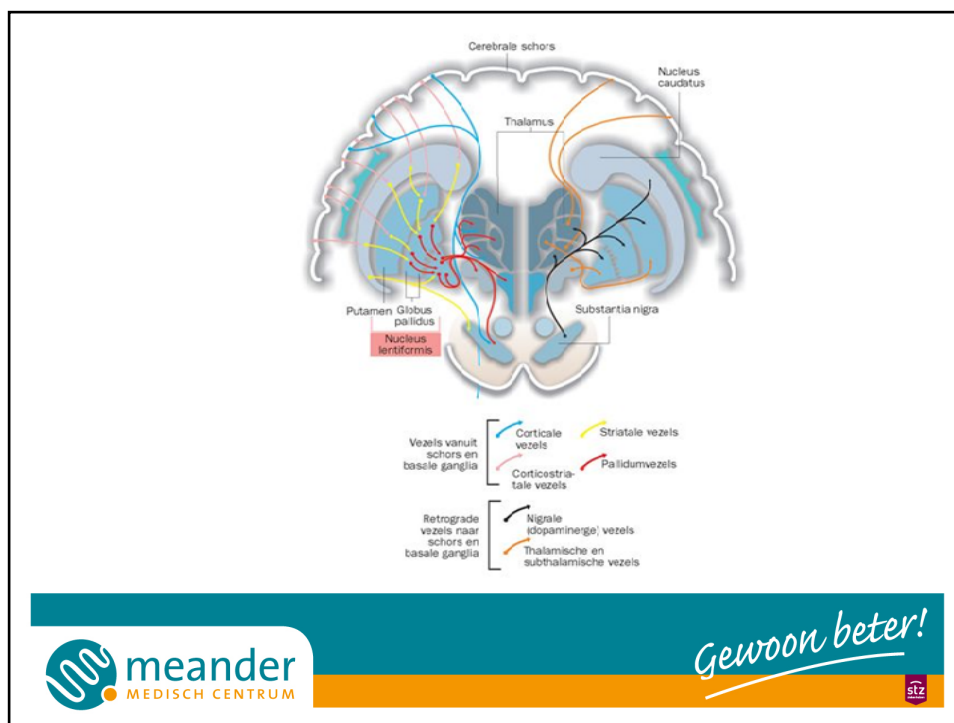
Parkinsonisme

- Beven (tremor) (4-7 Hz)
- Minder bewegen (hypokinesie)
- Stijfheid (rigiditeit)
- Houdingsinstabiliteit
- (Autonome functiestoornissen)
- (Geheugenklachten)

Zich uitend in:

- Slechte reuk
- Rusttremor of houdingstremor
- Kleiner handschrift
- Maskergelaat / minder oogknipperen
- Minder meebewegen armen
- Algehele traagheid
- Pijn in spieren en gewrichten
- Moeilijker omdraaien in bed
- Voorovergebogen houding
- Loopstoornissen
- "Freezing"
- "zalfgezicht"
- Speekselvloed
- Lage bloeddruk
- Geheugenklachten

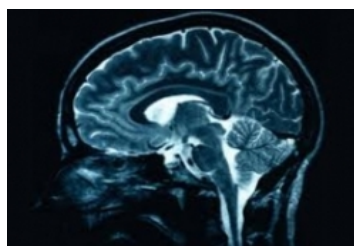
Cijfers over de Ziekte van Parkinson

- Meest voorkomende oorzaak parkinsonisme
- Begint meestal tussen 50 en 70 jaar
- ± 7900 nieuwe patiënten per jaar in NL
- ± 50.000 patiënten in Nederland
- ♂ : ♀ = 1 : 1
- Normale levensverwachting

Diagnose

- Neurologisch onderzoek
- Eigenlijk niets nodig
- Eénmalig bloedonderzoek?
- Eénmalig MRI ter uitsluiting andere oorzaken?
- SPECT (of PET), alleen bij ernstige twijfels

Andere vormen

- Medicatie
- Vasculair parkinsonisme (Infarcten)
- Diffuse Lewy Body Dementia (DLBD)
- Multisysteem Atrofie (MSA)
- Progressive Supranuclear Palsy (PSP)
- Corticobasale Degeneratie (CBD)

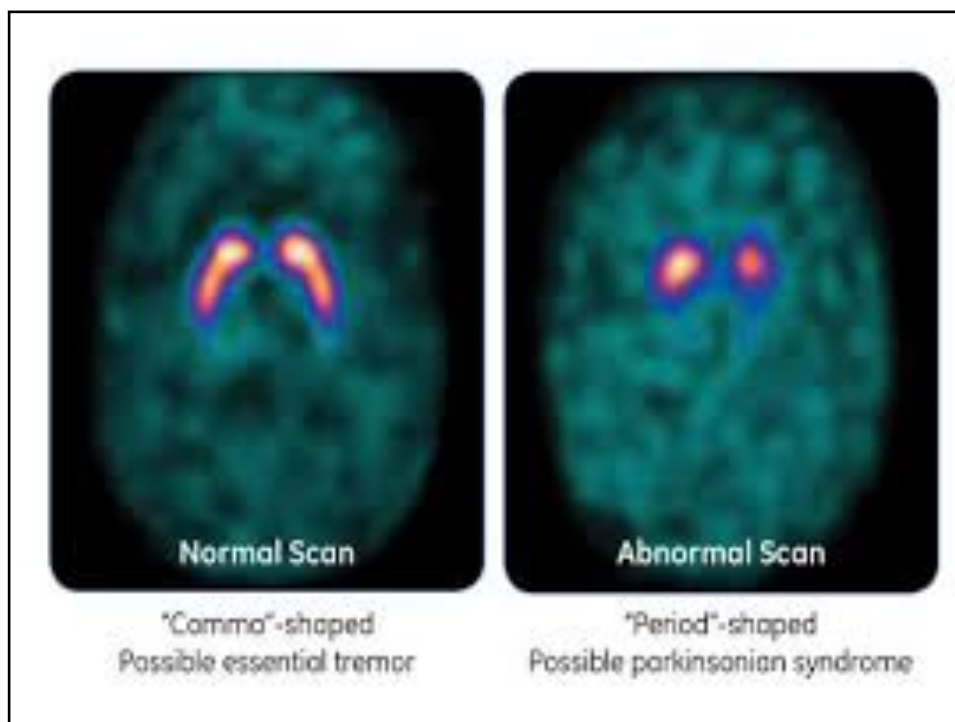

Ziektebeeld	DAT	IBZM
M. Parkinson	verlaagd	normaal/licht verhoogd
MSA	verlaagd	verlaagd
PSP	verlaagd	verlaagd
Cortico basale degeneratie	verlaagd	?
Lewy body dementie	verlaagd	verlaagd
Vasculair Parkinsonisme	normaal/ licht verlaagd	normaal/licht verlaagd
Medicatie geïndiceerd	normaal	Verlaagd
Essentieële tremor	normaal	normaal

Gewoon beter!

Bijkomende problemen

- Speekselvloed
- Slikproblemen
- Obstipatie
- Impotentie
- Incontinentie
- Slaapstoornissen
- Depressie
- Hallucinaties

“Honeymoon fase”

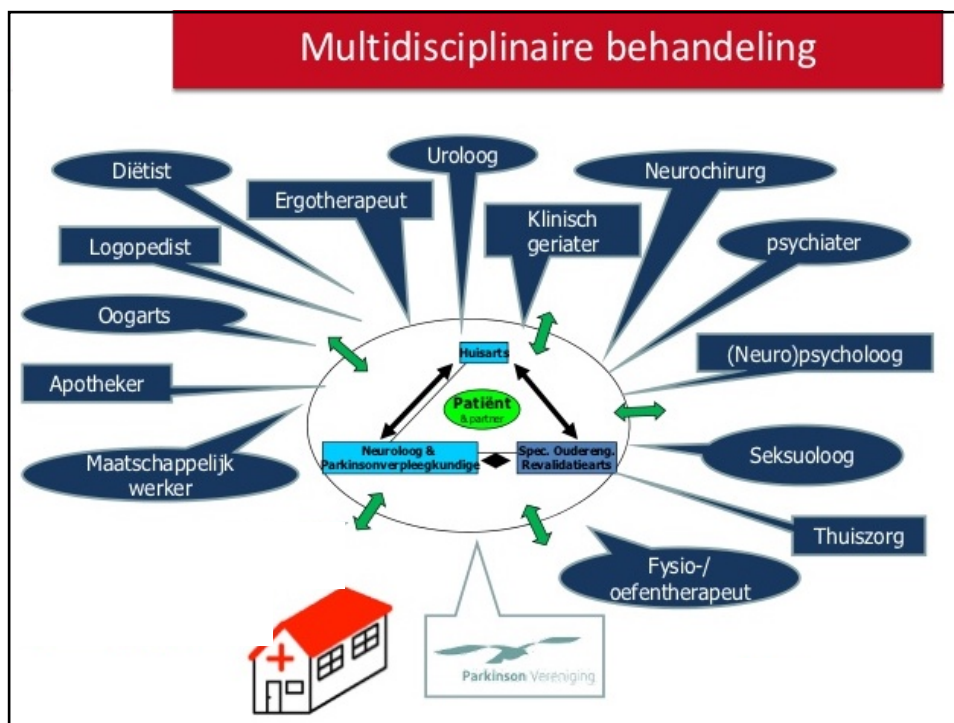
- Goed effect op bradykinesie, rigiditeit
- Matig effect op tremor
- Weinig effect op o.a. valneiging, freezing

“Wearing off”

- Steeds minder effectief
- Dosis verhogen, vaker per dag
- Meer en meer non-dopaminerge symptomen

Late complicaties

- Dyskinesieën
- Responsfluctuaties
- Verwardheid, hallucinaties, gedragsstoornissen

**MEDICAMENTEUZE BEHANDELING
ALLEEN STARTEN BIJ BEPERKINGEN!!**

Niet dopamine pillen

- MAO remmers (selegiline/rasigiline)
- Anticholinergica
- Bètablokkers (propranolol, atenolol)
- Anti-epileptica (primidon)
- NMDA antagonisten (amantadine)
- Cholinesterase remmers (rivastigmine, galantamine)

Dopamine pillen

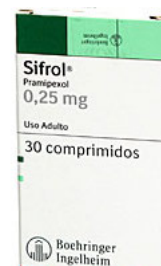
- Dopamine agonisten
- Levodopa
- COMT remmers

Dopamine agonisten

- Pramipexol (Sifrol®)
- Ropinirol (Requip®)
- Rotigonine (Neupro®)
- Bijwerkingen:
  - Misselijkheid,
  - Lage Bloeddruk
  - Duizeligheid
  - Hallucinaties
  - Slaapstoornissen
  - Gedragsveranderingen

Levodopa en COMT-remmers

- Levodopa (Sinemet® / Madopar®)
- COMT-remmers (entacapone) remmen afbraak dopamine
- Combinatiepreparaat: Stalevo®
- Bijwerkingen:
  - Misselijkheid, braken,
  - Hallucinaties
  - Responsfluctuaties
  - Overbeweegelijkheid en verkrampingen

Medicatie-overzicht Parkinson

dm | Parkinson Medicatie, 1 januari 2018

Levodopapreparaten	Dopamine-agonisten	MAO-B remmer	COMT remmer	Anticholinergica	Overig
Madepar (carbidopa/levodopa) Sinemet (carbidopa/levodopa) Sinemet CR (carbidopa/levodopa) Stalevo (levodopa, carbidopa, entacapone) DuoDopa inebitalle gel (per 20 ml 20 mg levodopa met carbidopa)	Apomorfine pen Pramipexolon (carbidopa/levodopa) Droxidopa (levodopa) Parfodel (levodopa) Parimax (pramipexolon) Ropinirol (pramipexolon) Rasagiline (rasagiline)	Eldepryl (rasagiline hydrochloride) Azilect (levodopa)	Tasmar (tolcapone) Comtan (entacapone)	Artane (trihexyphenidyl hydrochloride) Hydopel (piperidone)	Exelon Synemetrol (carbidopa)
Neuroleptica					
Leprosone (haloperidol) Seroquel (quetiapine) Ziprasidone (ziprasidone)					

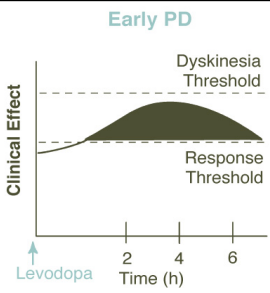

Gewoon beter!

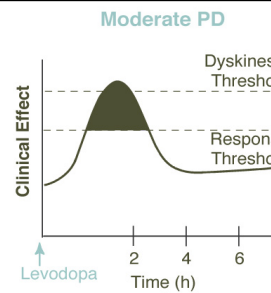

Responsfluctuaties op Levodopa: “on-off”

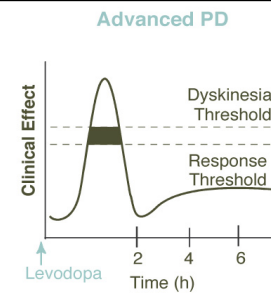
Early PD

Moderate PD

Advanced PD

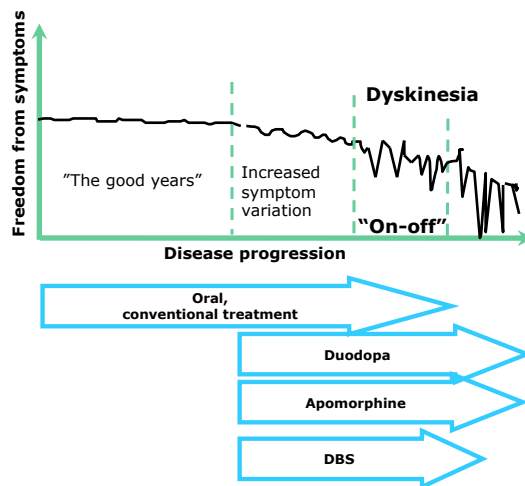

Gewoon beter!

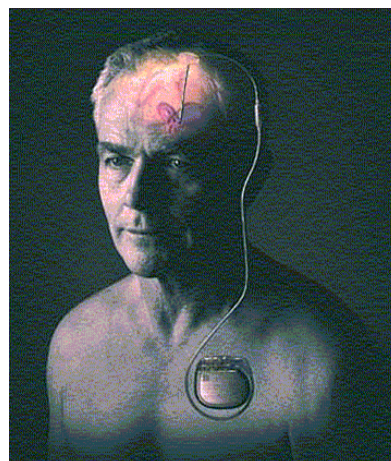

Progressie van de ziekte van Parkinson

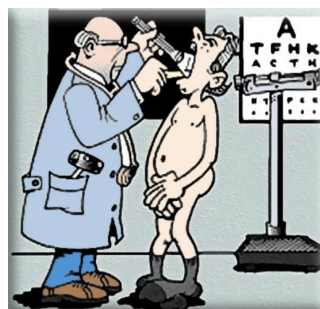
Chirurgie (DBS)

- Gaatje maken
- Plaatsing stimulator
- Plaats:
  - **Thalamus** (tremor)
  - **Globus pallidus** (rigiditeit en dyskinesieën)
  - **Nucleus Subthalamicus** (beiden)

Procedure

- Wordt gedaan in Amsterdam, Groningen, Enschede, Nijmegen, Den Haag en Maastricht
- Eerst screening
- On / Off Onderzoek
- Psychiatrisch onderzoek
- Controles uiteindelijk weer bij eigen parkinsonverpleegkundige en neuroloog

Indicatie pompen

- Niet meer goed reageren op pillen
- Geen DBS kandidaat
- Geheugenproblemen / hallucinaties geen groot probleem
- Apomorfinepomp
  - Tremoren
- Duodopa
  - Aantoonbare reactie op levodopa
  - Geen ziektes darmen

Duodopapomp

- Duodopa® = levodopa-carbidopa gel
- Continue toediening via sonde in de darm
- Door continue toediening: stabielere spiegels

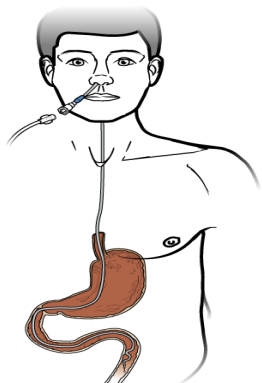
Vooraf doen!

- Bloedprikken B12 B6 foliumzuur methylmalonzuur
- EMG (spieronderzoek)
- Bloedprikken: eerste 6 maanden elke maand daarna elke 3 maanden
- Tekorten suppleren

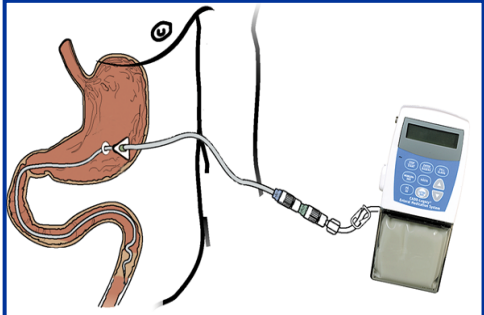
TESTPERIODE

Tijdelijke Neussonde om de klinische respons te testen

PERMANENTE BEHANDELING

Permanente catheter (PEG)

Gewoon beter!

- 5 ml = 125 mg levodopa/ carbidopa
- Cassette van 100ml
- Gekoeld bewaren!

Draagbare pomp

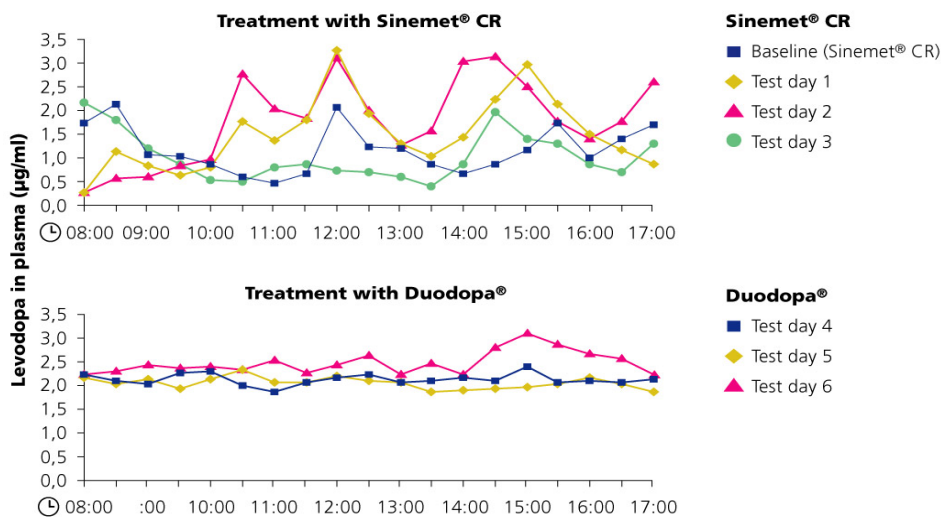
- Programmeerbare dosis toediening
- Veiligheidsopties

Gewoon beter!

Levodopa plasmaspiegels

Problemen

- Complicaties inbrengen PEG-
- Verstopte sondes
- Falen pomp
- Binnensonde eruit
- Sonde op verkeerde plek
- Lekken sonde
- Stoma problemen
- Onvoldoende effect

Apomorfine

- Wekt acute misselijkheid en braken op...
- Sterkste dopamineagonist!
- Toedieningsweg: **helaas** alleen via de huid!
- Werkt heel snel en kort
- Kan als pen en als pomp

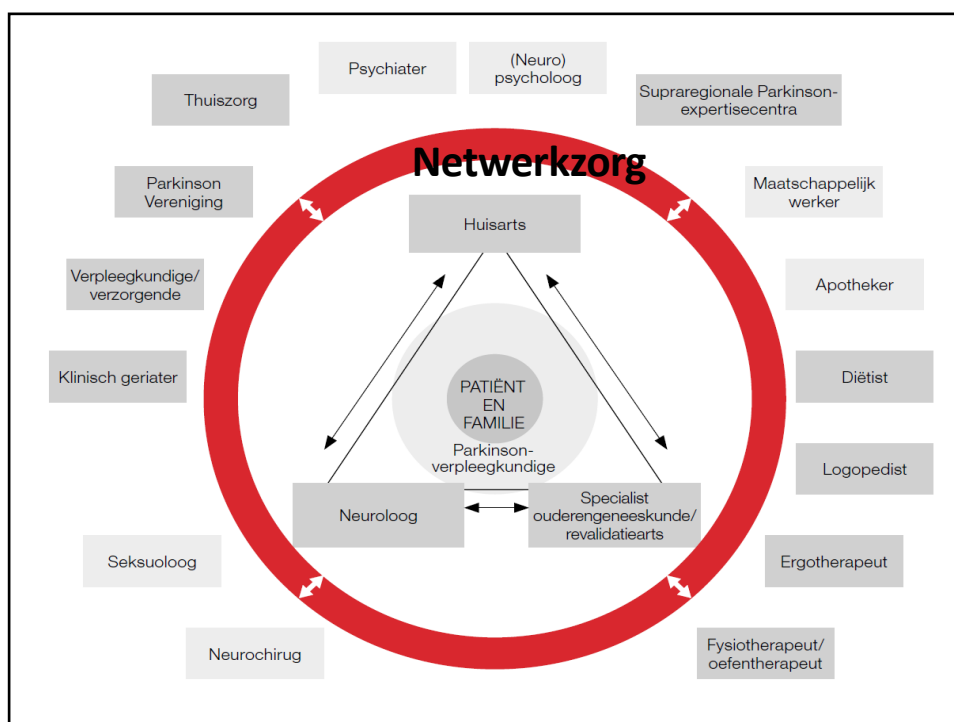
- Kan in korte opname geregeld worden
- Poliklinisch dan “finetunen”.
- Komt **BIJ** de pillen
- Geeft subcutane noduli
- Wat te verminderen met:
  - Dagelijks naaldjes verwisselen
  - Hydrocortisoncreme
  - Verdunde oplossing
- Hallucinaties kunnen verergeren
- Pas op bij slechte lever- en nierfuncties
- Kan lage bloeddruk geven

Wanneer nou welke behandeling?

- Keuze van de patiënt en van de dokter samen
- Bij cognitieve problemen en >70 meestal **geen** DBS
- Bij darmproblemen meestal geen Duodopa
- Voordeel DBS: geen uitwendige kastjes en draden
- Voordeel duodopa: medicatie wordt omgezet in gel (mono-therapie)
- Voordeel apomorfine: makkelijk in te stellen naast huidig schema, snel resultaat.

DE PARKINSONVERPLEEGKUNDIGE DOET BIJNA ALLES! 😊

- Voorlichting en educatie
- Ziekte- en medicatiemanagement
- Begeleiding en ondersteuning patiënt en mantelzorg
- Preventie crisissituaties)
- Coördinatie van zorg/zorgplanning
- Multidisciplinaire samenwerking
- Palliatieve zorg
- Begeleiding bij DBS, duodopapomp en apomorfine (pomp)
- **VRAGEN NAAR "MARLON PARKINSON" 😊**

Toekomstperspectief?

- Therapie tegen de oorzaak
- Neuroprotectiva
- Neurorestorativa
- Stamceltransplantatie

